

Drömmen om det rena samhället

Vad är det för mentaliteter som skapat det svenska samhället med sina rena ytor och sin skräck för det djuriska hos människan, frågar sig Mats Gellerfelt.

Många iakttagare av den amerikanska Södern har påpekat att den i hög grad måste betraktas som ett slags sinnestillstånd, där historia, mentaliteter och psykologiska bestämmingar ingår i en svårtolkad förening. Frågan är om inte det moderna Sverige, med dess monstruöst uppblåsta socialstatsprojekt (alias välfärden eller folkhemmet), bör betraktas ur liknande synvinklar. Ofta är det ju inte de stora heltäckande utredningarna som säger mest om tillståndet i riket, utan den pregnanta detaljen, den udda iakttagelsen av fenomenen som ändå är oss välbekanta.

Ordning

Disciplin, ordning och hygien – är det inte socialstatsprojektets nyckelord? Inom estetiken motsvaras dessa begrepp av funktionalismens blanka ytor. Ordningens mentaliteter; hur låta är de inte att iaktta i det dagliga livet! En amerikansk god vän sade nyligen: en svensk är möjligen en individ, men två svenskar är en kö. Svenskar bildar automatiskt kö, var de än befinner sig. Att bryta köordningen är ett svårt brott.

Rent absurd blir anblicken vid busshållplatser, där man automatiskt radar upp sig efter varandra. De som hamnar utanför kuren får stå i regn och blåst; ingen kommer på tanken att tränga ihop sig under tak, emedan detta skulle förstöra köordningen.

Vid ett tillfälle i min lokala matvaruaffär hade jag inte observerat att kunderna tydligt spontant – eller var det ett inlärt beteende? – formade en kö som sedan förgrenade sig som en gaffel vid de olika kassorna. Övertändes gick jag till den kassa där det var minst folk. Reaktionen blev upprörd, närmast vredgad. "Du får väl för fan visa lite svensk kökultur!", höjtda en herre. Är inte ordet, smaka på det, "kökultur", en underbar beteckning för svenskarnas förmåga att självdisciplinera sig till förbannelse?

Hundar på restaurang

I Vasastan där jag bor har en nyöppnad restaurang väckt uppmärksamhet i kvällstidningarnas nöjesbilagor, eftersom gäster tar med sig hund till bardisken. Det är också beteckande, ty i England eller Frankrike är detta något helt normalt. Icke så här.

Det socialstatliga projektet, ända sedan Alva Myrdals dagar – om detta se Yvonne Hirdmans rysare "Att lägga livet till rätta" (1989) – har inpräntat en skräck

Det rena Sverige. Kanske kan man spåra det socialstatliga projektets blankputsidéologi, dess skräck för bristen, sprickan, mörkret, det orena, det skröpliga, mycket långt tillbaka, med början hos de nymankeistiska kättarsekter som går under samlingsbeteckningen Katarer, och mot vilka den katolska kyrkan förde veritabla utrotningskrig under elva- och tolvhundratalen.

för "bacillen" i folket, en kult av den statligt och kommunalt och numera också landstingligt dirigerade renheten, där funktionalismens blanka yta utan veck eller fläck överförs till en ideologi om människokroppen, den som kontrolleras och vägs och mäts sedan födseln.

Renhetsdoktrin

I den stora strukturen gäller renhetsdoktrinen sociala företeelser som blåses upp till enorma proportioner: prostitutionen (ett marginellt problem i Sverige) eller de fem hundra uteliggarna i Stockholm (ytterligare ett uppblåst marginellt problem, antalet uteliggare har varit konstant ända sedan 60-talets början). Och hunden skall givetvis inte följa med in till baren; vad kan inte den ha trampat i? Varje vrå av samhället skall dammsugas och desinficeras; åtminstone ytan måste hållas blankpolerad.

Mellan funktionalismens estetik och socialstatens hygienism går således en rak linje. Om det Betong-Dresden som växte upp efter bombningarna skrev Per-Olof Bolander träffande (Finans-tidningen den 28 februari): "I ekonomins, framstegets och rationalitetens namn förnekas traditionell estetik och ersätts med krasst ändamålsenliga, hygieniskt sunda och välupplysta la-byrinter för människorätarna."

Vi känner till detta fenomen

också från Sverige när man demolerade Stockholm och andra städer. Hjalmar Mehr rös av förtrytelse inför de oregelbundna gatunöjstren i Klara, över bristen på effektiv VVS, över bohemiska krypin och allt annat som rubbade den funktionalistiska ytan.

Bort med allt

Alltså: inte varsamt sanera, utan bort med allt! Ty människorättan måste kunna iaktas och inte gömma sig i medeltida stadsmönster. Människorättan är för övrigt ett adekvat uttryck för inte minst Alva Myrdals människosyn: en varelse som bör uppfostras eftersom hon är omogen och ett lämpligt objekt för experiment ("Det har för befolkningsskommisionen under dess arbete varit uppenbart, att samhället genom socialpolitiska åtgärder kan göra oerhört mycket för att lägga livet tillrädda för de mindre bemedlade febarsfamiljerna" Befolkningsskommisionens slutbetänkande 1938. "Det gäller att klargöra vilken hemorganisation som i vår tid är rationellt berättigad och tillräddlagga denna så att hemmen kunna ge den fasta ram för det vardagliga livet(...)."). Hem- och familjeutredningen 1947).

På sistone har ett till synes oförklarligt medicinskt fenomen öfört stor uppmärksamhet. Svenska barn lider alltmer av allergier.

Teorierna om detta är många; den tilltagande miljöförstöringen är den vanligaste. Alltså borde barn i till exempel de baltiska staterna och i Polen, vara betydligt hårdare drabbade av allergier än de svenska. Så förhåller det sig nu inte. Tvärtom. I dessa groteskt nedsmutsade länder är barnen friskare. En av förklaringsarna är att man lever tätare in på varandra (ingen statlig bostadsnorm där inte!) och att barnen därför så att säga "byter" bakterier med varandra och skapar ett starkare immunförsvar. Jag pläderar givetvis ej för trångboddhet eller smuts, men som metafor är denna skillnad bestickande. Svensken blir sjuk därför att han fått sig itutat att allt från husfasader till mänskligt liv måste bestå av blankputsade ytor.

Kättarsekter

Kanske kan man spåra denna det socialstatliga projektets blankputsidéologi, dess skräck för bristen, sprickan, mörkret, det orena, det skröpliga, mycket långt tillbaka, med början hos de nymankeistiska kättarsekter som går under samlingsbeteckningen Katarer, och mot vilka den katolska kyrkan förde veritabla utrotningskrig under elva- och tolvhundratalen.

Från den ursprungliga manikeismen hade man hämtat tanken, att det finns en evig motsättning mellan en god och en ond gud. Den onde guden har skapat materien; människosjälen är fången i kroppen; den gode guden har sânt Jesus i en skenkropp för att lära människorna vägen till frälsning. Detta sker genom att övervinna materien, att försaka alla ägodelar och den kroppsliga njutningen (om dessa rörelser, se Norman Cohns fascinerande *The Pursuit of the Millennium*, 1970).

Härifrån kan vi åter dra en rak linje till den engelska puritanska revolutionen ("levellers", "diggers") som sedan fick sin utlöpare i den amerikanska puritanismens mer extrema uttryck. På det social-politiska planet var naturligtvis dessa rörelser en reaktion mot kyrkopotentatens och de högre klassernas demonstrativ överdådiga leverne. Men denna socialt-religiösa millenniarism och kroppsförnekelse, dess

tro på ett perfekt hinsides, överfördes till de socialistiska utopierna, som förlade renhetskulten och millenniarismen till denna jämmerdal. Dess ideologi finns i funktionalismens rena ytor och i socialstatsprojektets tro på den formade, perfekta människan, den dompterade råtten i sitt hjul som de som vet att lägga tillrädda snurrar åt honom.

Kellos

Det finns en modern och minst sagt kuriös illustration till detta. TC Boyle har skrivit en roman som heter Doktor Kellogs kuranstalt och som filmats av Alan Parker med patentdemonen Anthony Hopkins i huvudrollen. Kellog, alltså han med flingorna, ansåg att allt ont kommer av felaktig kost, vilket allvarligt påverkar matsmältning och tarmfunktioner. Med fasa beskrev han i bisarra avhandlingar de jäsnande förruttnelseprocesserna i tarmar som fyllda med blodiga biffar och saftiga kotletter.

På detta måste det bli en ändring. Kellog kom på att apor låter sin tarv mest hela tiden, de uppvisar inga förstoppningsproblem och därför bör också människor låta sin tarv mest hela tiden. På sin kuranstalt kunde Kellog förverkliga sina teorier och leda kampen mot ätsnusket. Mekaniska lavemangsmaskiner tryckte in enorma vätskemängder i rectum och efter avslutad tortyr kunde offren avnjuta kli, tång eller en skopa yoghurt. Tortyr är inte att ta i – också njutningsfullt sittande är en fara för kroppen, konstaterade doktorn och skapade därför en stol som plågade den sittande så hårt att vederbörande snart reste sig. Även sexuell njutning betraktade han som smutsig och som ett hot mot den rena kroppen.

Galet, javisst. Dock finns det en metod i denna galenskap som påminner om millenniarismen och socialstatsprojektet: drömmen om den rena, doftfria kroppen och det blanka samhället, den släta fasadens estetik; fruktan för det som i människan är djur, det som är skuggsida och inte perfekt. Också doktor Kellog kan stå som en metafor för denna antiseptiska samhällsideologi som genomsyrar varje vrå av våra liv. Hur har ni det med avföringen i dag? Känner socialstyrelsen till just Din tarmfunktion? Anmäl annars på blankett 6GXIV.

MATS GELLERFELT

Hans Lindström

